

واژه‌نامه ادبی (صالح حسینی)

تالیف دکتر صالح حسینی،

چاپ دوم با تجدیدنظر، انتشارات نیلوفر، تهران، تابستان ۱۳۷۵

آقای دکتر صالح حسینی دو سال پس از انتشار کتاب بی‌بدیل و ماندنی فرهنگ اصطلاحات صناعات ادبی زنده‌یاد دکتر سید محمد طباطبایی کتاب واژگان اصطلاحات ادبی را تألیف کردند که بیشتر لغات و شیوه فرهنگ‌نگاری از آن مرحوم بود و آدم از خود می‌پرسد آیا تألیف کتابی با همان لغات و همان شیوه به فرض افزودن چند مدخل جدید ضروری بوده یا صرفاً قصد گردآورنده کتاب‌سازی است، که در این سرزمین سنتی رایج است؟ در چاپ دوم کتاب در سال ۱۳۷۵، با عنوان فوق، تقریباً حجم کتاب دوچندان شده است و از قرار معلوم نیت خیر بوده است و تلاشی در جهت یافتن و ساختن معادل در برابر واژه‌های ادبی که تاکنون برابر نهاد جاافتاده‌ای نداشته‌اند.

کتاب زنده‌یاد طباطبایی معادل‌یابی اصطلاحات ادبی را در بین آثار قدما وجهه همت خود قرار داده بود در صورتی که کتاب آقای دکتر صالح حسینی به معادل‌سازی هم پرداخته است. در سالهای اخیر چندین کتاب در این زمینه به چاپ رسیده است که از آن میان فرهنگ اصطلاحات ادبی سیماداد قابل ذکر است. کتاب آقای دکتر صالح حسینی تقریباً تمام اصطلاحات ادبی موجود را دربر می‌گیرد اما نارساییهایی دارد که آنها را همراه با پیشنهادهایی تحت عناوین ذیل می‌آوریم:

۱. اغلاط دستوری، ۲. اغلاط معنایی، ۳. احتوا، ۴. بسامد، ۵. پیشنهادها، ۶. اغلاط چاپی.

۱. اغلاط دستوری اغلاط دستوری متوجه اجزای کلام است؛ مثلاً اسم به صورت صفت معنی شده است یا اسم مصدر به صورت اسم فاعل و از این قبیل. تعداد این اشتباهات نسبتاً کم نیست و انسان نمی‌داند آنها را بر چه حمل کند. مثال:

ambivalence	«حالت ذوجهین» و نه «صفت ذوجهین»
antiquarian	«کهن‌پژوه» و نه «کهن‌پژوهی»
carpe diem	«دم غنیمت است» و نه «دم غنیمتی»
epistolary	«ترسلی» و نه «ترسل»
immanent	«حلولی» و نه «حالیّت»
intentionality	«حیث‌التفات» و نه «حیث‌التفاتی»
non-representational	«غیرواقع‌نما» و نه «غیرواقع‌نمایی»
objectively truthful	«صادق» و نه «صدق»
obscene	«قبیحه» و نه «قبیحه‌پردازی»
originality	«ابداع، ابتکار» و نه «ابداعی، ابتکاری»
renaissance	«نوزایش» یا «نوزایی» و نه «نوزایشی»

۲. اغلاط معنایی «فاصلهٔ استحانی» (aesthetic distance)، نمی‌دانم غلط چاپی است یا معنایی؛ چون در قسمت فارسی - انگلیسی هم «استحان» آمده است نباید غلط چاپی باشد. «استحان» را در فرهنگ‌هایی که در دسترس بود نیافتیم. شاید استحسان بوده باشد.

ambiguity را صرفاً «ابهام» اصطلاح کرده‌اند. از زمانی که William Empson در کتاب *Seven Types of Ambiguity* (1930)، معنی آن را توسع داد بهتر است آن را به «ابهام» و «هالهٔ معنایی» هم توسع دهیم.

autobiography را «حسب حال» گذاشته‌اند که معادل دقیقی نیست و با life, biography و غیره مشتبه می‌شود شاید تا یافتن معادل بهتر بتوان به «خود نبشته» یا «خود زندگینامه» اکتفا کرد. «تلائم» (کذا) به‌عنوان یکی از گزیده‌ها در برابر coherence درست نیست. تلائم برابر euphony است.

colloquialism را «زبان عامه» اصطلاح کرده‌اند در صورتی که باید آن را به زبان محاوره برگرداند. سطح زبان محاوره از سطح زبان عامه بالاتر است. «زبان عامه» معادل slang است، درحالی‌که زبان محاوره زبانی ساده، خودمانی و راحت است؛ زبان عامیانه زبان کوچه و خیابان است. شاید در این مورد با تعریف به جایی نرسیم، مثالی آن را روشنتر می‌سازد:

We had a week of many misfortunes جمله‌ای به زبان رسمی است،
We had a bad week جمله‌ای محاوره‌ای و It's been a dark seven عامیانه.

«چاپ» در برابر edition نادرست است «چاپ» در برابر impression یا reprinting
می‌آید؛ edition چاپی است که با تجدیدنظر همراه است و باید آن را «ویرایش» اصطلاح کرد.

نقد حکمی (کذا) در برابر Judicial criticism غلط است باید «نقد حکمی» باشد.
«قالبی» در برابر stereotype یا cliché نادرست است، چون این دو کلمه اسم هستند. اگر
«عبارت قالبی» یا «اصطلاح قالبی» یا «سنت قالبی» بگذاریم بلاشکال است.

«نمایشهای اسرار» در برابر mystery plays درست نیست. mystery از misterium
لاتین می‌آید و به معنی حرفه، صنف (trade, quild) است. چون این نوع نمایش توسط اصناف
به روی صحنه می‌آمد، بهتر است آن را نمایش اصناف یا صنوف نامید.

در بخش فارسی به انگلیسی، در برابر understatement در مدخل اول «رمزگرایی» و
«نمادگرایی» گذاشته شده است که درست نیست.

«تخفیف» در برابر litotes که مترادف understatement و meiosis است غلط است.
«تخفیف» در برابر apocope و aposiopesis می‌آید. کاربرد هزل در برابر satire و طنز در برابر
irony در خارج از زمینه، دور از حرم علمی است.

۳. احتوا بعضی اصطلاحات کتابداری، روش تحقیق، منطق، مکاتب ادبی و فلسفی، کتاب
مقدس و الهیات مسیحیت به صورت گزیده در کتاب آمده است که درخور این فرهنگ نیست.
اگر قرار باشد این نوع لغات در آن گنجانده شود باید تمام و کمال بیاید نه به صورت انتخابی. مثل:
octavo, idiom, ibidem, ibid, epistemology, encyclopedia, e.g., colophone
... و Jeremiad, transubstantiation, reduction ad absurdum, recto, pamphlet

علاوه بر این، گاهی نیز واژه‌ای هم به صورت مفرد آمده و هم به صورت جمع، که از شیوه
فرهنگ‌نویسی به دور است، مثل: poetic schools و poetic school. در صورتی مجاز به گنجاندن
مفرد و جمع واژه هستیم که صورت جمع کلمه دارای معنی متفاوتی باشد، مثل letter و letters.

۴. بسامد در معنی لغات، بعضی واژه‌های پربسامدتر بعد از واژه‌های کم‌بسامدتر آمده است،
مثل: حلال مشکلات، امداد غیبی deus ex machina. «امداد غیبی» گزینه اول است.

فهرست مواد و اعلام، نمایه، نشانه طبیعی index. «نمایه» گزینه اول است.

شعر تغزلی، قصیده ode. «قصیده» گزینه اول است.

هجو، هزل، طنز پرخاشگر satire. «طنز» انتخاب اول است.

۵. پیشنهادها نگارنده برای پاره‌ای واژه‌های برابری پیشنهاد می‌کند، تا چه قبول افتد.

	برابر نهاد مؤلف	پیشنهاد
Alexandrine	الکساندرن	اسکندرانی
antimemoires	ضد خاطرات	ناخاطرات
antiplay	ضد نمایشنامه	نانمایشنامه
aphorism	ضرب‌المثل، مثل سائر	کلمات قصار طنزآمیز
apologue	قصه‌اشیای بی‌جان	تمثیل
argot	ارگو	زبان عامیانه فرانسه
burlesque	بورلسک	نقیضه
collate	تقیح	تصحیح (کردن)
connotation	تضمن، معنی اصطلاحی	معنی ضمنی
contextual	وابسته به متن	متنی، زمینه‌ای
device of reference	شیوه‌القا	وسیله‌القا
disinterested	فارغ از غرض انتفاعی	بی‌غرض
embelishment	تحسین	آرایه، آراستن
epithet	بدل، عطف بیان	علاوه بر آنها، «نعت»
extrinsic symbol	رمز اکتسابی	نماد برونی
fictional	روایت مدار	روایی، تخیلی
history of ideas	تاریخ اندیشه‌ها	تاریخ عقاید
litote	تخفیف	نیم‌گفته
motivation	مایه‌بندی	انگیزش
oxymoron	باطل‌نمای فشرده	عبارت باطل‌نما
picaresque novel	رمان پیکارسک	رمان اراذل
primitive epic	شاهنامه	حماسه قومی
self-contained	خودایستا	خودپا
tour de force	اثر هنرنمایانه، مهارت تکنیکی	شاهکار، شگرد
versification	شعرسرایی	نظامی

۶. اغلاط چاپی متأسفانه اغلاط چاپی نسبتاً فراوانی در کتاب راه یافته است. وانگهی کتاب فاقد غلط‌نامه است. اغلاط چاپی بدون غلط‌نامه در کتاب مرجع قابل اغماض نیست. در زیر

پاره‌ای از آنها را می‌آوریم:

در بخش انگلیسی به فارسی:

نادرست
Dard Ages
exaggoration
memories
min en scene
perifety
portmantea
romans ad'venture

درست
Dark Ages
exaggeration
memoires
mis en scene
peripety
portmanteau
roman d'adventure

در بخش فارسی به انگلیسی:

bucolics literature
exaggoration
geoture
abbsurd
bullad
functionalrnamental
uniquveness
explication detetexte
i. e. ib est
memoris
rhyming;rhythm

bucolic literature
exaggeration
gesture
absurd
ballad
functional ornamental
uniqueness
explication de texte
i. e. id est
memoires
rhyming rhythm

روان در روایت

روایت در روایت

علاوه بر آن، پاره‌ای مدخلها بی‌جهت با حروف بزرگ درج شده است. خواننده نمی‌داند آنها را جزء اغلاط چاپی قلمداد کند یا اغلاط دیگر.

بخش انگلیسی - فارسی

بخش فارسی - انگلیسی

Miracle plays
Mystery plays
Onomatopoeia

Ornamental imagery
Pastiche

Oxymoron	Pattern
Passion plays	Zeugma
Qasida	Copyright
Quarto	Caricature
Quotation	Comedy
Thesis novel	Typology
Threnode	Scientific determinism
Zeugma	

در درج مکاتب ادبی یکدستی رسم الخط رعایت نشده است. نام مکاتب گاهی با حروف کوچک درج شده است، مثل: impressionism و post-structuralism و گاهی با حروف بزرگ، مثل Realism, Romanticism, Decadence, Expressionism, Existentialism و ...

بالعکس، برخی واژه‌ها باید با حروف بزرگ می‌آمد که با حروف کوچک درج شده است، از قبیل:

apocrypha	pentateuch
bildungsroman	puritan period
iliad	strum und drang
künstlerroman	

واژه‌های غیرانگلیسی - لاتین، یونانی، آلمانی، فرانسه، ایتالیایی، فارسی و ... بهتر بود با حروف خوابیده چاپ می‌شد، مانند کلمات زیر:

bienseance	hubris
carpe diem	lex talionis
commedia dell'arte	maqama
deux ex machina	qasida
dolosus servus	senex ratus
enjambment	strum and drang
hamartia	

در پایان، زحمات مؤلف محترم را ارج می‌گذارم. آنچه گفته شد صرفاً برای بهبود و اصلاح کتاب در چاپهای بعدی است و چیزی از اثر گرانقدر گردآورنده فرهیخته نمی‌کاهد.

محمدعلی مختاری اردکانی